

# חופים נקיים

שתי המלצות למסלולי טיולים בחופי קיסריה ואשקלון יעשו לכם חשק לבקר בחופי ארצנו, אך אסור לשכוח כי החופים הפתוחים סובלים מהזנחה ומהצטברות של פסולת. צאו לים ותיהנו, רק אל תשכחו להשאיר אחריכם סביבה נקייה

מסחר אזורי גדול וחזק, וקיימה מסחר ענף במוצרי חקלאות, טקסטיל, יין וקדרות, בתכשיטים ועוד.

לאחר שנים שבהן נערכו חפירות ארכיאולוגיות בתל אשקלון, וחלק, קטן יש לומר, מאוצרותיה נחשף לעיני כול, נגלו בגן לאומי אשקלון כמה אתרים ייחודיים ומעניינים. גולת הכותרת של הממצאים היא "השער הכנעני", הנמצא סמוך מאוד לכניסה לגן, ושם גם מתחיל סיורנו. השער היווה את אחד משערי העיר הכנענית והוא יחיד ומיוחד: זהו השער המקושט (בצורת קשת) הקדום ביותר בעולם, ומבנהו יצר מסדרון מקורה וקשתי לכל אורכו. על פי הסברה, הוקם השער בשנת 1850 לפנה"ס לערך, והוא בנוי כולו מלבני טיט ומבוץ, אשר השתמרו בצורה מדהימה במשך אלפי השנים.

ממצא מרתק נוסף שהתגלה כאן הנו מקדש העיר הכנענית. מחוץ לשער, במורד החומה, נחשף מקדש קטן ובו פסלון הבעל, אל הסערה הכנעני, בצורת עגל עשוי ברונזה ומצופה בכסף. נראה כי מיקומו של המקדש בכניסה לעיר אפשר לנוסעים ולסוחרים להתפלל לאלילם לנסיעה בטוחה בצאתם מהעיר ולהודות לו בשובם ממסעם.

נמשיך בהליכה בשביל העולה לאורך הגדר המקיפה את מתחם השער (ככלל - הישארו לאורך המסלול המסומן בחצי הכוונה ואל תסטו ממנו) לנקודת התצפית הנמצאת בחלקו הצפון מערבי של השער. מכאן ניתן לראות במבט פנורמי את כל חלקה הצפוני והמערבי של אשקלון המודרנית ואת חוף ימה היפה. במבט לכיוון דרום ומזרח ניתן לראות את גודלו ויפיו של תל אשקלון וכן את מתווה סוללת העפר והחומה

צילום: דורון ניסים



וממשיכים כ־300 מטר עד לכניסה לגן הלאומי.

סיפורה של העיר, מן הקדומות בערי הארץ, כפי שבא לידי ביטוי בתל אשקלון (הוא גן לאומי אשקלון), הוא סיפורה של ארץ ישראל כולה, החל בתקופת הברונזה הקדומה (סוף האלף הרביעי לפנה"ס) וכלה בתקופה הממלוכית, קרי המאה ה־13 לספירה. הממצא הארכיאולוגי הרב והמקיף שנמצא ברבות השנים בתל אשקלון ובסביבותיו מעיד על התיישבות רציפה בעיר ועל היותה של אשקלון עיר בעלת חשיבות אסטרטגית, שלטונית ומסחרית מהמעלה הראשונה במשך כל השנים.

בהיותה עיר נמל ובשבתה על צומתי דרכים חשובות - דוגמת "ויה מאריס" (דרך הים), או "דרך ארץ פלשתים" (בשמה הקדום יותר) הרומית, שהובילה ממצרים ומאפריקה צפונה לעבר סוריה, מסופוטמיה ועוד - הייתה העיר מרכז

## אשקלון - קסם העולם העתיק

כתיבה: בועז כרמל, רשות הטבע והגנים

**משך הסיור: שעה וחצי - ארבע שעות.  
רמת קושי: קל עד בינוני.  
מסלול הליכה.**

*"האילנות החזיקו את אוושת/ הים... יקר וזר יובא כמו יבוא. החשבונות העתיקים ישוו/ כגון, בין פלישתיהם ושמשוני".  
(יהודה עמיחי, שירים 1948-1962)*

אשקלון, שם שהילך קסם בכל רחבי העולם העתיק והיווה מוקד משיכה לטיילים, לחוקרים, לאנשי רוח וללוחמים אשר נשבו בקסמי העיר והעלו את רשמייהם על הכתב.

אל הגן הלאומי נגיע מכביש מס' 4. פונים בצומת אשקלון מערבה לכיוון הים ונוסעים ברחוב בן גוריון עד סופו. מגיעים לצומת טי ובו פונים שמאלה,



## נקבות צבי הים עולות להטלה

כתיבה: עומרי גל

את חופי ישראל פוקדים שני מינים של צבי ים: צב הים החום וצב הים הירוק, שנחשב נדיר יותר אך נמצא גם במפרץ אילת. לפני כמה שבועות זוהתה עלייה ראשונה השנה של נקבת צב ים בחופי ישראל. בעקבות זאת החלו פקחי רשות הטבע והגנים בסיוע מתנדבים לסרוק את חופי ישראל על מנת לזהות עליות נוספות לחוף ולהעתיק את הקנים הטריים לחוות הדגרה, שם יוכלו הביצים להתפתח ללא חשש מפגיעה של רכב, אדם או טורפים. מצבן של נקבות צבי הים אינו פשוט, משום שברבים מהחופים קיימת פעילות אדם, לעתים אף אינטנסיבית. נקבות צבי הים מטילות את ביציהן בחוף שבו בקעו בעצמן, ולכן אם נקבת צב ים תגלה שהחוף שבו היא מטילה מופרע על ידי פיתוח שאינו מתחשב בסביבה - מסיבות רועשות ומוארות, נסיעת רכבים או לכלוך - היא עלולה לשוב לים ולא לחפור קן ולהטיל את ביציה. נקבת צב הים תנסה להעפיל לחוף עוד כמה פעמים במהלך הלילה והלילות הבאים, אך אם תיכשל היא תטיל את ביציה בים ובכך תשמיד אותן. אם מישהו מזהה נקבת צב ים עולה לחוף, עליו להתרחק ממנה ולצפות בשקט מרחוק, ולאחר מכן לדווח על כך לפקחי רשות הטבע והגנים בטלפון \*6911. גם לאחר שהצבונים בוקעים רבים הסיכויים שלא יגיעו לגיל הבגרות בשל איומי הטבע, בעיקר טריפות וסערות, ולכן כל הטלה חשובה לעתיד צבי הים החומים בישראל ובים התיכון בכלל. בשנה שעברה זוהו 180 קנים של צבי ים חומים, מספר שיא מאז החלה רשות הטבע והגנים במאמצי האיטוש של אוכלוסיית צבי הים לפני כ־20 שנים.

עמודים אלה אינו ברור, ונראה כי שימשו בעבר לחיזוק החומה בנקודה זו, שבה היה ממוקם "שער הים" של העיר.

בנקודה זו ישנה אפשרות לסיים את הסיוור, לעלות בזהירות רבה בגרם המדרגות, ומשם לחזור ברגל לכיוון מרכז הגן. למי שזמנו אינו דחוק אנו ממליצים להמשיך את הסיוור לאחר מנוחה קצרה...

נמשיך בהליכה דרומה, ועל החוף נראה חלקים רבים מהחומה וכן שרידי בורות מים ששימשו לאגירת מים לימי מצור. שרידים אלה נפלו מחומת הים שהקיפה את העיר והגנה עליה מצדה המערבי.

רובה ככולה התמוטטה ואיננה עוד. ממצא מעניין שניתן לראות בדיוק בנקודה שבה נפגשים החומה והים הנו בור מים גדול ממדים מימי הביניים, אשר קרס ונותר תלוי על בלימה. כיום ניתן להבחין בטיח המרוח בכל חלקו הפנימי וכן בחלק מהפתח שממנו שאבו אנשי העיר את המים.

נקודה זו, מקום המפגש של החומה והים, מהווה למעשה את קצהו הדרומי של תל אשקלון ואת סיום סיוורנו, אך אם כוחכם עדיין ברגליכם, תוכלו להמשיך וללכת דרומה לאורך החוף המקסים והנקי לעבר שטחי הדיגונות, וליהנות מהשקט ומהנחתיות מהמולת החיים. כדי לחזור לגן הלאומי, עליכם לשוב על עקבותיכם צפונה ולעלות, שוב בזהירות, בגרם המדרגות של חוף "הסלע", או להמשיך לעבר חוף הרחצה המוסדר.

מומלץ לא לשכוח לקחת את דפדפת האתר בקופת הכניסה ולהיעזר בהסברים במהלך הסיוור, וכן לשלב מסלולים נוספים שלא סקרנו כאן.

**שעות פתיחה:** ה

השבוע בשעות 8:00-24:00 ובחורף עד השעה 22:00

**טלפון:** 08-6736444

**אין הסדרי לינה במקום.**

שהקיפה את העיר. משם נרד לאורך שביל המצוק דרומה, תוך התרשמות מגובה המצוק, מתלילותו וממי הים הצלולים שמתחתיו.

בהגיענו למרכז הגן נפנה מערבה ונרד לכיוון חוף הרחצה המוסדר בעזרת שילוט מאיר עיניים שיכוון אותנו. במהלך עונת הרחצה ניתנים בחוף המוכרז שירותי הצלה, וכן מצויים בו כל המתקנים הנדרשים כדי לשרתכם ולאפשר לכם ליהנות בבטחה.

במבט צפונה נתרשם מרצועת החוף הרחבה בחלק זה של החוף ומגובה הסוללה וצוק הכורכר, שהגנו על העיר מכיוון הים. ניתן רק לשער את ייאושם ותסכולם של חיילי הצבאות ומפקדיהם אשר הגיעו לעיר לכובשה, ונתקלו לראשונה בביצורי העיר, בחומותיה ובסוללת העפר המסיבית.

מכאן ממשיך מסלולנו דרומה לאורך החוף על החול הרך, ואם יתמזל מזלנו ונגיע ביום שמש אביבי כשהים רוגע, נוכל לדמיין את עצמנו פוסעים בחוף טרופי ואקזוטי נידח.

נציין כי באזור זה של החוף נוהגות נקבות צבי הים לעלות בעונת ההטלה ולהטיל את ביציהן בגומות שהן חופרות במו סנפיריהן. בכל בוקר בעונת הרבייה בודקים פקחי רשות הטבע והגנים את חופי הארץ, ומחפשים את קני ההטלה. משנמצאו, מעתיקים הפקחים את הקנים לחוות קינון מוגנות, שם ממתנינים בסבלנות לבקיעתן של הביצים (לאחר כמה חודשים) ומחזירים את הצבונים הרכים לים הפתוח.

המשך המסלול מוביל אותנו לחוף "הסלע", שכשמו כן הוא - סלעי ומחורץ ואסור לרחצה בשל הזרמים החזקים והמסוכנים שבו.

כאן ניתן לראות את עמודי השיש הנעוצים בצורה אופקית בחומת הים, ונראים כקני תותחים המופנים לכיוון הים, אשר במשך שנים רבות היה סמלה של העיר העתיקה. ייעודם של

שנרחיק מאזור החניה, אמת המים תיעלם בחול הרך עד שהיא תיראה כדיונה ארוכה, שריד לדיונות שהיו נפוצות במישור החוף בעבר הלא רחוק. על החוף נוכל לראות צדפים, חלזונות ים, חרסים ואבנים שהים שייף. רוב הצדפים הנערמים כאן הם מסוג הנקרא "נעמית". אם יתמזל מזלנו נוכל לראות קונכיות של חילזון הנקרא "ארגמון", שממנו הפיקו הפניקים צבע לצביעת בדים ורק מלכים ורמי מעלה השתמשו בו.

לקונכיות שעל החוף תפקיד חשוב במערכת האקולוגית: חלקן משמשות מקום מסתור לבעלי חיים אחרים, ואחרות משמשות מקור סידן לבניית קונכיות חדשות או בונות את סלעי החוף. לכן הן נחשבות לערך טבע מוגן ואסיפתן מן החוף אסורה. לפעמים בתחילת הקיץ עולות לחוף זה נקבות צבי הים כדי להטיל את ביציהן. צבי ים הם בעלי חיים מוגנים והטלת הביצים בחוף הים היא אחת הסיבות לחוק החדש האוסר נסיעה בחופים.

מחוף הקשתות נחזור ליישוב קיסריה, נפנה ימינה, ובכיכר נפנה שוב ימינה וניסע עד גן לאומי קיסריה. ניכנס לקיסריה דרך השער המזרחי של העיר הצלבנית, שהשרידים המרשימים ביותר שנותרו ממנה הם חפיר ושער מפוארים.

מהשער המזרחי נעלה לראש הגבעה שעליה נבנו המקדשים. העיר קיסריה נבנתה בשטח מישורי, ומכיוון שנהוג היה לבנות מקדשים במקום גבוה הבולט מעל סביבתו, נבנתה במקום גבעה מלאכותית שבבסיסה עמדו הקמרונות של מחסני הנמל. על גבי הגבעה נבנה מקדש שהוקדש לקיסר אוגוסטוס ולאלת העיר רומא. מבימת המקדש יש תצפית יפה על נמל קיסריה. בתקופה הרומית נבנו רוב הנמלים במפרצים טבעיים המספקים הגנה. לא כן בקיסריה. הורדוס בנה כאן נמל מלאכותי - מפעל הנדסי מורכב שבו נבנו מזחים ושוברי גלים ביס הפתוח. אלה

צילום: סגלית כהן



השני נפנה שמאלה ונעלה על כביש מספר 4 (הכביש הישן). ברמזור השני בכביש הישן נפנה שמאלה לכיוון אור עקיבא, ובכיכר השנייה באור עקיבא נפנה שמאלה וניסע לכיוון מערב (לכיוון שכונות קיסריה). בכיכר הבאה נפנה ימינה ובצומת הבא נפנה שמאלה עד לחוף הים ולחניה.

הקשתות שהעניקו לחוף את שמו הן שרידי מערכת המים של העיר קיסריה. אספקת מים סדירה היא אחד המאפיינים של עיר רומית. המים זרמו כל העת מברזים וממזרקות לתוך אגנות ברחבי העיר, זרמו בבתי השימוש ואף מילאו בתי מרחץ. שרידי הקשתות שבחוף שייכים לאמה המכונה "האמה הגבוהה". למעשה, אלו הן שלוש אמות שחוברו זו לזו. כל אחת מהן נבנתה בתקופה שונה, כנראה בשל התפתחותה של העיר והצורך להגדיל את כמות המים שסופקה לה.

המטייל צפונה לאורך החוף צפוי לפגוש כמה מפרצונים חוליים ולראות במזרח את אמת המים, המכוסה על ידי חולות נודדים וגלויה לסירוגין. ככל

## חוף הקשתות וקיסריה

כתיבה: רבקה שחק, רשות הטבע והגנים

### משך הסיור: כשעתיים.

### מסלול רגלי המשולב בנסיעה קצרה.

אחד מקטעי החוף הציוריים ביותר בארץ הוא חוף הקשתות והעיר קיסריה. כאן, במרחק של כחצי שעה נסיעה מתל אביב, נוכל לפגוש פיסת היסטוריה, חולות נודדים המסתירים אמת מים, חלזונות ים, צדפים שנפלטו לחוף וים כחול-ירוק. טיול זה מתאים כמעט לכל עונות השנה, ובכל אחת משעות היום הוא נצבע בצבעים שונים.

את סיורנו נתחיל בחוף האקוודוקט, המכונה גם חוף הקשתות. משם ניסע לשער המזרחי של העיר הצלבנית, נצפה על נמלה של קיסריה, נמשיך לטיילת שלאורך החוף ואיתה נגיע להיפודרום, לארמון השונית ולתיאטרון הרומי.

אל חוף הקשתות נגיע מכיוון תל אביב. ניסע מכביש החוף עד מחלף קיסריה, שם נפנה ימינה (לכיוון עפולה), וברמזור

## חוף מעשה במחשבה תחילה

כתיבה: סלמאן אבו־רוכון, מנהל אגף חינוך והדרכה

הים התיכון והחוף שלאורכו, כפי שאנו מכירים אותם כיום, מעידים על שנים ארוכות של חוסר מודעות לנושא שמירת הטבע של סביבה זו. זעקת החוף והים נשמעה ונראתה והביאה לידי התעוררות מתדרמה. בשנים האחרונות עלה הנושא על הפרק במטרה להביא לידי שינוי ושיפור של המצב הקיים: נקבעה מדיניות לשמירת החופים בשיתוף גורמים ירוקים רבים והמשרד להגנת הסביבה, ובעקבותיה נעשתה חקיקה להגבלת נסיעתם של רכבים על החוף.

רשות הטבע והגנים העלתה את נושא החוף והים (שמורות חוף וים) לסדר יומה, והרחיבה את פעילותה גם לתחומי האקולוגיה הימית, תוך התחזקות באנשי מקצוע המתמחים בתחום זה.

נוסף על כך, הכריז המשרד להגנת הסביבה על פרויקט חוף נקי במשותף עם רשות הטבע והגנים, שמטרתו להגביר את המודעות לנושאי חוף וים באמצעות ארבעה תחומים מרכזיים: פעולות ניקוי, אכיפה מוגברת, חינוך והסברה ופרסום.

במסגרת זו נבנתה התכנית החינוכית "חוף מעשה במחשבה תחילה", שנועדה לפתח התבוננות סביבתית ביים התיכון, ביים סוף ובחופיהם ולהגביר את היכולת לדעת, להבין ולהתנהג בדרכים המקדמות את שמירת הסביבה. התכנית בנויה משלוש יחידות לימוד המיועדות לתלמידי כיתות ד', ה' ו' של בית הספר היסודי. הערכים המרכזיים שבהם מתמקדת התכנית הם: אחריות אישית, מחויבות, אחריות חברתית, קיימות ומעורבות פעילה לשמירת הסביבה.

תכנית "חוף מעשה במחשבה תחילה" היא "הרפתקה לימודית" בחופי הים ובמרחביהם. אנו מפקידים אותה בידי המורים והתלמידים ומשוכנעים שתסייע לכולם להכיר, לחשוב, לכבד ולפעול ובסופו של תהליך ללמוד לפתח אחריות לסביבתנו.

העיר. הארמון עצמו, המכונה "ארמון השונית", נבנה על גבי חצי אי הבולט לתוך הים. במרכזו הייתה בריכת מים מתוקים לשחייה ולרחצה. כיום ניתן לראות רק שרידים מארמון מפואר זה, שרובו נהרס ברבות השנים: ריבוע חצוב בסלע הכורכר שבים. אלו הם שרידי בריכת השחייה.

בין הארכיאולוגים ישנו ויכוח אם זהו ארמונו של הורדוס או ארמון הנציבים ששלטו בארץ אחריו. מצד אחד בניית ארמון על בליטת סלע ביים תואמת את אופיו הנועז של הורדוס, ומבנה הארמון דומה לארמונות אחרים של הורדוס. מצד אחר קשה להאמין שהורדוס החשדן יבנה ארמון פרטי קרוב כל כך להיפודרום ולתיאטרון, שאליהם הגיעו רבבות אנשים. לכן חלק מהחוקרים סבורים שבמבנה זה התגוררו הנציבים הרומים, שהעדיפו כמובן את תפוקי קיסריה וזוהרה על פני ירושלים הדתית והקודרת.

אם נשאר לכם זמן ואתם קרובים לשעת השקיעה, מומלץ לחזור לחוף הקשתות ולראות דרכן את השמש שוקעת ביים וכן לראות את הקשתות נצבעות באדום.

**שעות פתיחה:** המקום פתוח במשך כל השבוע בשעות 08:00-18:00 ובחורף עד השעה 17:00. בערב שבת האתר נסגר שעה קודם לכן.

**טלפון:** 04-6361010/1358  
gl.qesarya@npa.org.il



צילום: ארכיון רשות הטבע והגנים

יצרו נמל שהגנתו מלאכותית. המזחים היו רחבים, מוצקים ומוגנים דיים כדי שיוכלו לשאת את רוב פעילות הנמל. שירותי הנמל והמיסוי היו הבסיס הכלכלי להחזר ההשקעה העצומה שבבניית הנמל, ואף הגדילו את הכנסותיו של הורדוס. חיי המסחר, היבשתי והימי כאחד, היו גורם מרכזי בהוויית תושבי קיסריה. כעיר נמל שימשה קיסריה חלון אל התרבויות שמעבר לים. סחורות יבוא מכל אגן הים התיכון הגיעו דרכה לארץ ישראל, ודרכה יוצאו סחורות שבהן התפרסמה ארץ ישראל. במרוצת השנים שקע הנמל, וכיום הוא נמצא מתחת לפני הים. ממקום התצפית אפשר להבחין בקווי המתאר הכלליים של הנמל, הנראים כצללים כהים בתוך המים.

מהעיר הצלבנית נצא דרך השער הדרומי ונלך לאורך הטיילת לכיוון דרום. הטיילת מהווה מפגש יפה בין ערכי טבע לערכי מורשת. ממערב - הים, וממזרח - עתיקות קיסריה. לעינינו נגלה ההיפודרום - זירה המתאימה למרוצי סוסים. עם סיום בניית קיסריה נערכו בעיר חגיגות מפוארות שהוקדשו לקיסר אוגוסטוס, והיו אמורות להתקיים בכל שנה חמישית.

בתקופתו של הורדוס האגף המערבי של ההיפודרום לא היה בנוי. הצופים ישבו אל מול הזירה, והים שימש להם תפאורה טבעית יפהפייה. האגף המערבי נבנה מאוחר יותר במטרה להגדיל את מספר מקומות הישיבה. בסוף המאה הראשונה לספירה, או בראשית המאה השנייה, נבנה היפודרום גדול יותר במזרח קיסריה, ובהדרגה הופסק השימוש בהיפודרום החוף. כיום רשות הטבע והגנים מפיחה רוח חיים בהיפודרום באמצעות מופעי סוסים ואירועים נוספים.

מההיפודרום והטיילת נעלה לרחבה המוקפת בעמודים. זוהי חצר פנימית שסביבה היו שתי קומות אירוח ומגורים. למעשה, זו רק תוספת לארמון המפואר, שנבנתה כנראה לקראת חגיגות חנוכת